

© 2005 Р. І. Корнута

ЮРИДИЧНА МЕТОДОЛОГІЯ Р. ЦИППЕЛІУСА*

(АВТОРЕФЕРАТ ПЕРЕКЛАДУ АБО СПРОБА ПОМІРКУВАТИ НАД ТВОРОМ)

Sapere aude! – каже девіз древніх римлян. *Май мужність послуговуватись власним розумом* – у тон йому закликає Кант. Продовжувачем цієї наукової традиції без зайвих сумнівів можна вважати вченого з Німеччини, професора, академіка Академії наук та мистецтв з Майнцу Райнгольда Циппеліуса. Широко відомий в Україні з 2000 року науковець, автор перекладеної українською мовою «Філософії права» не є невідомою українським науковцям, правничій спільноті особою. Ріст інтересу до західної наукової, у тому числі й юридичної, думки, а також визнання і значний інтерес українських науковців до тематики філософії права, до методологічних основ юриспруденції і, зрештою, до більш широких і абстрактних, але від того не менш значущих та актуальних тем справедливості і добра в нашій країні стали добрим підґрунтям для зерен сумлінної інтелектуальної праці і чесного та неупередженого наукового пошуку, який пропагує і втілює у своїх працях проф. Райнгольд Циппеліус.

Одним із прикладів скромного, але добротного і перевіреного часом доробку цього автора є праця «Юридична методологія», яка витримала ось уже 9 видань у Німеччині і до адаптації якої до використання в українському юридичному середовищі маю безпосереднє відношення. Назва цієї книги – «Юридична методологія» – була обрана з ряду можливих способів розуміння німецького словосполучення *Juristische Methodenlehre* не без певного наміру. Для того, щоб його розкрити, неможливо не згадати ставлення, яке панує до права в країнах «старої» Європи. Навіть монархи змушені були підкорятись законам престолонаслідування та передачі влади, а сама природа владних стосунків мала дивінасторичний характер і тому не була доступною не лише простим смертним, а й особам монаршого статусу. Розуміння цього доволі складного але й досі живучого феномену (варто лише пригадати, з яким ставленням у країнах Європи громадськість спостерігає за монаршим життям) може багато дати для розуміння культурного феномену права в Європі, і зокрема у Європейському Союзі.

Отже, вчення про методику права (і його сповідує й Райнгольд Циппеліус) – це в першу чергу і в основному вчення про те, як і чому слід розуміти

право у повсякденному житті, якими мають бути правові рішення для того, щоб розв'язувати своє основне завдання – завдання належного впорядкування людського співіснування. Щоправда, слід визнати, що сучасна історія позначається втратою правом значної частини свого сакрального характеру. Варто згадати лише часи нацистського чи сталінського правового свавілля, зовні оформленого у бездоганну форму парламентського, себто здійсненого від імені народу його представницьким органом, волевиявлення. Масштаби беззаконня і нехтування людською гідністю, які мали за собою формально реалізовану волю народу, змусили поставити під сумнів демократичні за своєю формою акти волевиявлення народу, а відтак і безспірні для юриста норми священного акту – норми закону. Відлуння таких міркувань можна помітити вже на перших сторінках книги. Там згадується про існування вищого критерію правомірності, недоступного вимірюванням та обчисленням, і тим не менше не просто помітного, а навіть такого, під гаслом захисту якого світова історія пережила багато буремних сторінок, іноді навіть рясно скраплених кров'ю жертв, принесених в ім'я цього абстрактного феномену, – справедливості. Справедливість, яку Циппеліус бачить вже у девізі древніх римлян, яким вони характеризували право – *jus est ars boni et aequi* – є для нього мотивом і керівництвом до дії, ба більше – критерієм, мірилом права. А тому нестерпна несправедливість для Циппеліуса – не просто привід, а свідчення гострої необхідності відмовитись від позитивної норми, переступити вигадану людиною форму для торжества змісту, що його прагне душа і серце. Тому з особливою старанністю Циппеліус протягом усієї своєї праці розкриває зміст і значення для правника феномену юридичного принципу – конструкції, не настільки жорсткої і безальтернативної, як норма, але в той же час більш живої та здатної витворювати нову форму і дати правникові в руки апарат для того погляду на право взагалі і на норму зокрема, який, залишаючись технічно бездоганим, більш повно відобразить панівні у суспільстві уявлення про справедливість. А останні – уявлення – є для Циппеліуса прототипом для творення права, тією мозаїкою, з якої має за допомогою відповідно техніки складатись масштабний витвір людського духу – феномен права.

Однак все це Циппеліус уміє відтворити простою і доступною мовою, слідує заповіді древніх мислителів – думай як філософ, але говори простою і зрозумілою, словом, людською мовою. Звідси

* Циппеліус Райнгольд. Юридична методологія / Роман Корнута (пер., адапт., прикл.з права України і список термінів). – К.: Реферат, 2004. – 176 с.

може постати ще одна складність для юристів з високим фаховим рівнем, та глибокими і спеціалізованими знаннями. До певної міри незвичний, нестандартний хід думки може створити враження, що автор сповідує чужі, неприйнятні для українського суспільства цінності, пропагує з одного боку прості до спантеличення, а з другого – неприйнятні для нашої системи права методи і інструментарій. Але таке враження може бути швидко подолане, якщо читати книгу неупереджено, не вишукуючи у ній знайомі з практики чи власних доробків конструкції, а просто терпеливо слідувати за автором. Адже Циппеліус, як сумлінний поведир, не кидає читача посеред дороги, полишаючи наодинці в густому лісі складної термінології і незрозумілого теоретизування. Чи то мова йде про засоби тлумачення, чи автор розкриває методику встановлення «належної» норми права – його думки завжди залишаються ясними та раціональними, тобто контрольованими, а відтак – легкозрозумілими. Він розкриває технічні і то пак юридико-технічні прийоми, якими пропонує користуватись при правозастосуванні і які він ілюструє зрозумілими життєвими прикладами. Ці приклади однак ні в якому разі не слід розглядати як розв'язання чи бодай розкриття тієї чи іншої проблеми матеріального права. Коли наприклад у прикладі йдеться, як на сторінці 47 і далі, про втрату мисливцем своєї здобичі через легковажність велосипедиста, то в жодному разі цей приклад не слід розглядати крізь призму матеріального зобов'язального права. Зрештою, не лише цей, а практично усі приклади в книзі з точки зору їх матеріального змісту є хрестоматійними, елементарними. Але Циппеліусу набагато важливіше показати на конкретному прикладі загальну концепцію співвідношення дійсності і права. За допомогою простого співвідношення норми і факту він розкриває зміст юридичного силлогізму, а за тим і його місце у практичній діяльності юриста.

Невипадково юридичний силлогізм є за задумом Циппеліуса центральним елементом його твору, а зміст «юридичної методології» він обмежує технічним викладом способів правозастосування і пов'язаних із цим методологічних питань. Адже вміння «зійти» із висоти абстрактної норми до реального життя, «торкнутись» дійсності, а потім – повернутись до ідеалу і на основі ідеального, впорядкованого зробити висновок про належне ось зміст і мета права, його покликання як феномену людського духу. Саме спосіб поєднання ідеального з дійсним, сущого з належним є предметом, за який на мою думку проф. Циппеліус заслуговує на увагу і визнання.

З Циппеліусом можна не погоджуватись або йти далі, вважаючи його міркування лише прелюдією до справжнього вирішення проблем (ба й сам Циппеліус запрошує до власних пошуків, зазначаючи тезу про множинність правових рішень та їх ком-

плементарність: «юридичні міркування, чи то пак юридична аргументація, хоча й мають раціональну структуру, не забезпечують бездоганної точності»). Але водночас йому складно закинути зверхність так само, як і поверховість, він – юрист з майже п'ятдесятилітнім трудовим стажем – свідомий швидкоплинності людського віку і обмеженості людських можливостей – зізнається в оприлюдненому в Юридичному журналі влітку 2004 року (№ 9) інтерв'ю – наостанок своєї трудової біографії він активно займається пошуком та виправленням помилок – помилок мислення і міркування – у власних творах.

Поряд з усім сказаним у праці Циппеліуса є один, на мою думку, не надто підкреслений, але в умовах підвищеної уваги до права, до судочинства, а відтак і до методики його здійснення, корисний приклад. Йдеться про спосіб юридичних міркувань, які Циппеліус услід за своїм вчителем Карлом Енгішем називає «кидання погляду туди-сюди» з метою встановлення відповідності факту життя та норми права і отримання відповідних висновків щодо правомірності чи неправомірності представлених на розсуд фактів – чи то наявності або відсутності обов'язку відшкодувати збитки, чи то права вимагати сплати ціни за куплену річ тощо. Раціональні міркування, тобто міркування зрозумілі, контрольовані і відтворювані, – найкращий спосіб переконати. А людину, здатну міркувати і робити неупереджені висновки навіть з готовністю зазнати тимчасових втрат, якщо вони робляться задля вищої, більш цінної та загальної мети, такі міркування здатні навіть переконати у потребі поступитись власними інтересами (задля відстоювання – сподіваюсь, як сподівається й Циппеліус – власних цінностей).

Його близький приятель і науковий авторитет його творчості – Карл Поппер – вважає, що людство простує своїм шляхом, роблячи експерименти і висувуючи припущення (the way of conjectures and refutations). Циппеліус переносить цю тезу у право повністю, пропагуючи у ньому «експериментальне мислення». І тут, як зрештою і в усій його Юридичній методології – він закликає до обережності і витриманості, застерігаючи від поспішних рішень та поверхових висновків, водночас попереджаючи про небезпеку за обережністю не пристати до обмеженості та консерватизму, пам'ятаючи про багатогранність життя і незбагненність усіх його проявів.